

FILOZOFIA – konwersatorium. Materiały dla studentów. Cz. 2 (str. 7/12)

ONTOLOGIA I EPISTEMOLOGIA

ONTOLOGIA - rozumowe ujęcie bytu, wiedza o byciu. Byt = „jest” (posiadający jakąś własność / cechę / jakość / formę / konstrukt).

1. Rodzaje bytów:

1. Samoistne, samodzielne, czasoprzestrzenne – indywidua (jednostki) np. krzesło, kamień, Krzysztof Samela,
2. Samoistne, samodzielne, pozaczasoprzestrzenne – idee (doskonałości formy) np. piękno, dobro, sprawiedliwość,
3. Samoistne, niesamodzielne, pozaczasoprzestrzenne – własności (abstrakty), zjawiska np. czerwień czerwonego jabłka, twardość, miękkość, zbiorowa histeria,
4. Niesamoistne, niesamodzielne, pozaczasoprzestrzenne – konstrukty (wymysły, fantazmaty) np. teorie naukowe, jednorożec, syrena.

Samoistne (obiektywne) – niezależne w swoim istnieniu.

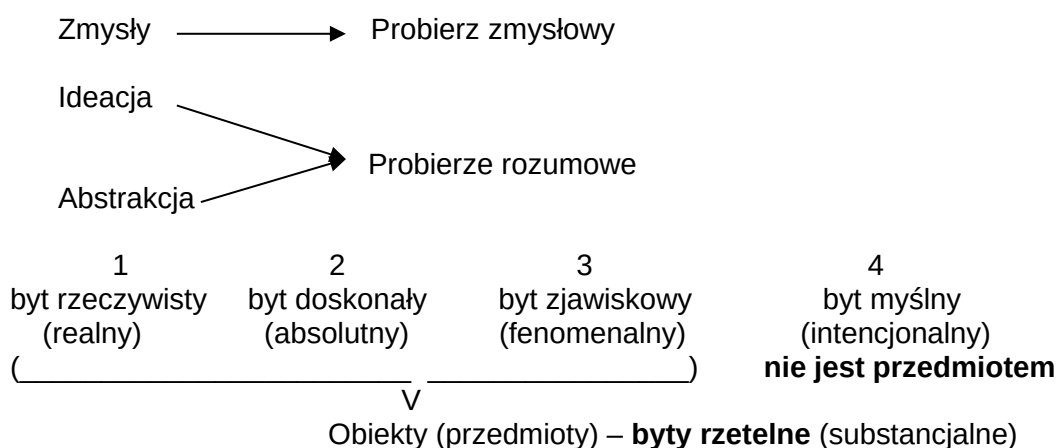
Samodzielne (konkretne) – autonomiczne w swoim istnieniu.

Czasoprzestrzenne (fizyczne) – trójwymiarowe w swoim istnieniu.

Pierwsze trzy byty są bytami substancjalnymi – rzetelnymi, czwarty nie.

Probierze (wskaźniki)

1. **Zmysły**, test stwierdzający jego istnienie. Percepcja, spostrzeżenie – **byty rzeczywiste, realne**.
2. **Ideacja** - wgląd intelektualny - doskonale idee – **byty doskonałe**. ($2 \times 2 = 4$).
3. **Abstrakcja** (oderwanie) – przypinane własności do czegoś (np. czerwone jabłko). Własności, kolor, twardość, faktura - **byt fenomenalny**.
4. **Wyobrażenia**, fantazja – **byty myślny**.

Zatem:

- istoty – jako idee (uniwersalia separata, ante res – przed rzeczą) mają byt doskonały (oderwanie w znaczeniu), (2)
- swoistość i zbiory – jako abstrakty (uniwersalia a porte rei – [in rebus – w rzeczach]) mają byt zjawiskowy. (3)
- wzorce i pojęcia – jako konstrukty (uniwersalia post res – po rzeczy) mają byt myślny (powszechniki, jakie projektujemy po rzeczy). (4)

2. **Ontologia społeczna** – czym jest społeczeństwo? Jak to jest, że społeczeństwo może istnieć, gdy każda jednostka jest inna (i np. w innym wieku, z dążeniami do innych celów itd.). Pomimo tej różnorodności jednostki egzystują obok siebie w miarę pokojowo. Ontologia społeczna zakłada rozumowe rozważanie najbardziej ogólnych struktur bytów społeczeństwa (np. świat grecko/rzymski, ze światem chrześcijańskim).

Założenia ontologii społecznej:

a) Społeczeństwo sprowadzone jest do codziennej interakcji. Społeczeństwo jest siecią interakcji. Co to jest życie codzienne? Co to - codzienność, potoczność? E. Hussarl - „Lebenswelt” - świat przeżywany („everyday life”) - życie codzienne.

Codziennosc oznacza ów zawsze dany (czyli jest) konstrukt społecznego świata, wcześniej ukonstytuowanego na różne sposoby. Podmiot (uczestnik) działający w codzienności to podmiot, który znajdując się w świecie już skonstruowanej codzienności poszukuje swojego świata. Zabieg ten wymaga konstrukcji sensów i znaczeń, którego rozumienie polega na analizie sensów wstępnie danych.

TŁUMACZENIE REGULKI – życie codzienne (codziennosc) jest dane, każdy z nas urodził się w, konkretnym miejscu, zbiorowości, historycznym czasie. Struktura codzienności była nam dana. Cele były typowe.

Kolejne etapy z życia są już zaprogramowane - przedszkole (w którym jemy szpinak a go nie lubimy), szkoła, . Potem kariera (też jest do pewnego stopnia zaprogramowana), studia, kariera zawodowa, miłość, małżeństwo, prokreacja, modlitwa, przygotowanie do śmierci i zejście z tego świata.

b) Działanie – fundament, przedmiot ontologii społecznej. Działanie zakłada świadomą jednostkę, która stawia sobie pewne cele i dobiera (do realizacji tych celów) adekwatne środki. Ludzie działają, a zwierzęta się zachowują. **Jak działa jednostka?** Odp. Racjonalnie. Istnieją dwa typy racjonalności:

- racjonalność instrumentalna – zakłada spójność między działaniem, a celem do osiągnięcia. Inaczej: zakłada adekwatność środków do celu,
- racjonalność substancjalna (aksjologiczna) – zakłada ekspresję społeczeństwa (w działaniu) oraz istnienie autonomicznej struktury człowieka niezależnej od struktury biologicznej i społecznej.

Czym jest zasada społecznej Solidarności i Dobroczynności?

Solidarność – pojęcie pojawia się w prawie rzymskim Cesarza Justynina (528 – 534) i dotyczyło zobowiązań finansowych. Do XVIII w. jest to termin prawniczy, później - jako idea polityczna. Hasło polityczne ugrupowań lewicowych, jak również chrześcijańskich i anarchistycznych rozumiane jako uczucie (uczucie solidarności). Nakaz bezwarunkowej pomocy (solidarność jako zasada transcendentna). Musimy pomagać wszystkim, stąd solidarność ma wymiar etyczny. Dobroczynność (miłosierdzie) [charity duties] to pojęcia często określane jako synonimy solidarności.

Solidarność jest pojęciem ambiwalentnym – używanym w dwóch znaczeniach:

- jako opis istniejących relacji społecznych (znaczenie opisowe deskryptywne np. strajki),
- jako pożądana wartość (stan rzeczy), norma (znaczenie normatywne np. budowanie jedności jako wartość).

Uzasadnienie solidarności. Dla czego trzeba działać solidarnie? (znaczenie w sensie normatywnym):

- uzasadnienie altruistyczne - odwołanie do naturalnego altruizmu jako cechy gatunkowej człowieka. Uzasadnieniem jest np. symbol dobrego samarytanina (np. u Tisznera). Stanowisko wychodzące naprzeciw darwinizmowi społecznemu – najsilniejszy wygrywa. Wyznawcami altruizmu jako cechy gatunkowej człowieka są np. anarchiści postulujący zniesienie rządu (brak rządu),
- uzasadnienie społeczne – „z wdzięczności”. Jednostka jest dla tego zobowiązana działać solidarnie na rzecz wspólnoty, ponieważ w sposób naturalny zaciągnęła dług wobec wspólnoty przez życie (uczestniczenie) we wspólnocie (np. wspólnota płaci za wykształcenie).

Solidarność	Dobroczynność
<u>Założenie autonomii i wolności</u> – nie można nikogo zmusić ani do solidarności, ani do dobroczynności.	
<u>Założenie racjonalności podmiotu</u> – podmiot dobroczyniący / solidarny, to podmiot świadomy (czyli inaczej racjonalny)	
- nie wyklucza wzajemności (strajkujące pielęgniarki w imię solidarności z hutnikami liczą na wzajemność), - może być interesowna lub bezinteresowna.	- nie zakłada wzajemności. Wyklucza oczekiwanie wzajemności, - bezinteresowna.

Krytyka solidarności:

Solidarność zakłada wykluczenie. Skoro solidaryzuję się z (czymś) kimś, to jestem przeciw (czemuś) komuś.

3. Czym jest kultura według koncepcji Jerzego Kmity:

Kultura (społeczno – regulacyjnej koncepcji kultury J. Kmity): ponadindywidualna rzeczywistość myślowa, w której skład wchodzi dwojakiego rodzaju sądy: normatywne (co jest wartością) i dyrektywne (za pomocą

jakich wartości można zrealizować cele) regulująca działalność społeczną rozmaitych typów praktyki społecznej (np. naukowa, artystyczna). Inaczej – system przekonań normatywno – dyrektywnych powszechnie respektowanych regulujących działanie jednostek.

Podział kultury:

Kultura materialna (praktyka techniczno – użytkowa)	Kultura symboliczna (praktyka symboliczno – kulturowa)
Nie wymaga od jednostki znajomości przekonań (sądów) kulturowych (sądów normatywno – dyrektywnych). <u>Działalność, którego efektywność nie zależy od tego, czy cała społeczność zna i respektuje działania dyrektywne.</u> (np. ochrona drzew owocowych (sąd normatywny) przed mrozem za pomocą obłożenia ich sianem (sąd dyrektywny)	Wymóg znajomości i respektowania przez jednostkę przekonań kulturowych (sądów normatywno – dyrektywnych) oraz świadomej partycypacji (jednostki w kulturze). <u>Działalność, którego efektywność zależy (jest warunkowana) od tego, czy cała społeczność zna i respektuje działania dyrektywne.</u> (np. szefowi należy się szacunek (sąd normatywny), więc przy przywitaniu się ukłonię (sąd dyrektywny)

Podział kultury ze względu na wartości:

wartości uchwytnie praktycznie (dobra materialne)		wartości ostateczne	
wartości techniczno – użytkowe	wartości symboliczne (komunikacyjne) **	wartości światopoglądowe	
pytanie: <i>jak?</i>		pytanie: <i>co? (czy?)</i>	
kultura rozumiana bardzo szeroko jako manifestowanie, interpretowanie (język, obyczaj, sztuka, nauka)		system wartości ostatecznych (absolutnych) wyznaczających całościową wizję świata	

** Komunikacja ma charakter symboliczny. Przekazy reprezentują (znajdują) coś, co jest wieloznaczne. Ten sam symbol może wywołać różne znaczenia u rozmówców. Podstawowe źródło konfliktów komunikacyjnych między ludźmi leży w interpretacji.

Funkcje kultury:

- kultura **reguluje działania jednostek**, gwarantując ich przewidywalność,
- kultura **nadaje podmiotom tożsamość, kształtuje osobowość** (kultura „robi człowieka” czyli nadaje podmiotowość),
- kultura **daje człowiekowi obiektywny obraz świata** (np. dżuma – w średniowieczu była karą za grzechy, L. Pauster wykazał, że jest wywoływana przez bakterie). Żeby coś istniało obiektywnie musi być uświadomione (konstruktywizm). Jeżeli wszyscy (wspólnota) wierzą (akceptują) dane przekonanie, to przekonanie ma charakter obiektywny (istnieje obiektywnie).

O tym, że dana społeczność przestrzega danych norm decyduje wyłącznie to, że jej członkowie są przekonani, iż inni (członkowie społeczeństwa) też ich przestrzegają. Zatem nasz świat społeczny okazuje się być niezwykle kruchy!!!

EPISTEMOLOGIA – filozoficzna teoria poznania.

1. **Zagadnienie prawdy** jest jednym z trzech fundamentalnych (po za zagadnieniem źródła i granic poznania) zagadnień epistemologicznych. Klasyczną definicję prawdy sformułował Arystoteles: **„prawda to zgodność rzeczy z rozumem”** (z łac. *Veritas est adequatio rei et intellectus*). Problemy zaczynają się w momencie, gdy chcemy ustalić **kryterium prawdy**. Jeśli przyjmujemy, że tym kryterium jest: - **identyczność** (rzeczy i myśli) wówczas rodzi się pytanie czy w ogóle możliwa jest identyczność między myślą, która ma wymiar tylko czasowy, a rzeczą, która posiada wymiar przestrzenny? (dwa inne rodzaje bytu); jeśli tym kryterium będzie **podobieństwo**, to na czym ma polegać podobieństwo między treścią myśli a rzeczywistością? Jeśli przyjmujemy definicję, że prawda to **zgodność myśli z ostatecznymi i nieodwołalnymi kryteriami**, wówczas nie odpowiemy na pytanie czy myśl nasza jest zgodna (lub nie) z rzeczywistością, lecz czy jest zgodna (lub nie) z ostatecznymi i nieodwołalnymi kryteriami. Sceptycy (Piron, Sextus Empiryk) twierdzą, że aby przekonać się o prawdziwości wiedzy ludzkiej w ogóle **musimy dysponować pewnym kryterium prawdy**. Aby osiąść pewność o prawdziwości tego kryterium, musimy mieć inne kryterium, które z kolei będzie wymagało kolejnego kryterium i tak w nieskończoność. Stąd też wnioskuje, że poznanie prawdy jest niemożliwe.

Można jednak pomimo „metodycznego powątpiewania” sceptyków w możliwości ludzkiego poznania sformułować klasyczne pojęcie prawdy jako zgodności myśli z rzeczywistością. Jeśli przyjmujemy, że: **myśl m stwierdza, że jest tak a tak, i rzeczywiście tak a tak jest, to mamy tu do czynienia ze zgodnością rzeczy z myślą** np. twierdzenia typu: kwadrat ma 4 boki, ziemia jest okrągła, śnieg jest biały (**twierdzenia analityczne a priori**) są prawdziwe.

Semantyczna definicja prawdy Alfreda Tarskiego: „Formuła zdaniowa A jest prawdziwa przy interpretacji M wtedy i tylko wtedy, gdy każdy ciąg nieskończony elementów U spełnia formułę A przy interpretacji M ”. Zbiór wszystkich formuł zdaniowych prawdziwych przy interpretacji M oznaczony jest za pomocą symbolu $Vr(M)$. (Vr = prawda [z łac.] veritas). Alfred Tarski zwracając szczególną uwagę na aspekt relatywizacji prawdy przy jej interpretacji, przedstawił **precyzację klasycznej definicji prawdy**. Dzięki jej doprecyzowaniu definicja ta nie jest narażona na antynomię kłamcy.

Paradoks Kłamcy:

„Pewien Kreteńczyk twierdzi, że wszyscy Kreteńczycy zawsze kłamią” (w skrócie PKtzwKzk)

Odpowiedź:

- jeśli kłamie to mówi prawdę, bo jest Kreteńczykiem,
- jeśli mówi prawdę to kłamie, bo jest Kreteńczykiem.

Rozwiązanie:

Semantyczna definicja prawdy proponuje przesunięcie zdania PKtzwKzk z poziomu przedmiotowego (1 st.) na poziomy metajęzyka i meta – metajęzyka (2 i 3 st.). Poziomy języka:

0 stopnia (rzeczy, relacje) - do czego język się odnosi (Kreteńczyk)

1 stopnia (przedmiotowy) – mówi o przedmiotach (PKtzwKzk)

2 stopnia (metajęzyk) – ustala reguły używania języka 1 st.

3 stopnia (meta – metajęzyk) – definiuje pojęcia dla języka 2 st.

Zdanie $p \leftrightarrow$ „PKtzwKzk” jest prawdziwe (język 2 st.)

Zdanie $p \leftrightarrow$ „PKtzwKzk” gdy jest tak że $p' \leftrightarrow$ „PKtzwKzk” jest prawdziwe (język 3 st.)

Semantyczna definicja prawdy rozwiązuje antynomię kłamcy. Zdanie „Pewien Kreteńczyk twierdzi, że wszyscy Kreteńczycy zawsze kłamią” wzięte w cudzysłów (meta – metajęzyk) ($p \leftrightarrow$ „PKtzwKzk”) jest prawdziwe.

Nieklasyczne definicje prawdy:

- Koherencyjna Definicja Prawdy – (Neurath – neopozytywista) **prawda to zgodność myśli między sobą**. Za kryterium ostateczne przyjęto w niej uważać zgodność (niesprzeczność) jakiegoś twierdzenia z innym uznanym twierdzeniem, które wchodzi w skład przyjętego systemu wiedzy. Przeciwnicy tej koncepcji twierdzą, że sama zgodność myśli między sobą jest niewystarczającym kryterium, bo konsekwentna i zwarta fikcja mogłaby uchodzić za prawdę. Europa doświadczyła tego w pierwszej połowie XX wieku za sprawą dwóch totalitarnych systemów politycznych: narodowego socjalizmu III Rzeszy i stalinizmu (kłamstwo wielokrotnie powtórzone staje się prawdą – słowa Gebelsa).
- Wariant Koherencyjnej Definicji Prawdy – **prawda to zgodność myśli między sobą oparta na doświadczeniu**. Przeciwnicy tej koncepcji zwracają uwagę na zawodność doświadczenia zmysłowego (np. opierając doświadczenie na zmyśle wzroku wiosło zanurzone w wodzie jest złamane, dotykając je stwierdzamy, że jest proste) Poza tym czy chodzi o zgodność opartą na doświadczeniach teraźniejszych, czy też na doświadczeniach teraźniejszych i przyszłych? Pierwsze rozwiązanie nie daje nam pewności prawdy absolutnej (np. kiedyś myślano, że ziemia jest centrum wszechświata) Rozwiązanie drugie odsuwa poznanie prawdy w nieskończoność.
- **Prawda to proces nieskończony**. Nie istnieje ostateczne i nieodwołalne kryterium prawdy. Każde twierdzenie jest prowizoryczne, bo oparte jest na mniemaniu.
- **Prawda polega na powszechnej na nią zgodzie**.
- **Prawda to oczywistość** (ewidencyjne pojęcie prawdy) – jeśli rozumiesz konkretne twierdzenie, to musisz je uznać za oczywiste (prawdziwe) - Kartezjańska zasada pewności.
- **Prawda to oczywistość**. Twierdzenie oczywiste jako zgodność z transcendentną normą (Ricket).
- **Pragmatyczna Definicja Prawdy** (Ch. Pirce, W. James) **Prawda jest tym co jest mi użyteczne w życiu**. Za kryterium prawdy uznaje się tu pożyteczność. Przekonanie o prawdziwości jakiegoś sądu czyni nasze działanie skutecznym. (radikalna odmiana pragmatyzmu).

2. Zagadnienie granic poznania

Akt poznania jest zawsze aktem relacji pomiędzy poznającym podmiotem, a poznawanym (przez ten podmiot) przedmiotem. Pytanie o granice poznania jest pytaniem o możliwości przekroczenia czyli transcendencji (uwarunkowanych biologicznie) granic poznawczych podmiotu, a więc poznania zewnętrznej dla niego rzeczywistości zwanej przedmiotową rzeczywistością transcendentną. Inaczej mówiąc chodzi o to, czy podmiot może poznać coś, co nie jest jego wewnętrznym (immanentnym) tworem psychicznym¹

¹ Inaczej można zapytać: czy w akcie poznania przedmiotów transcendentnych (zewnętrznych względem poznającego podmiotu) podmiot poznający może przekroczyć własne wewnętrzne (inaczej: immanentne) granice poznawcze i poznać
Krzysztof Samela. Ontologia i epistemologia

(**zagadnienie immanentnych granic poznania**). Jeśli przyjmiemy, że podmiot w akcie poznania może przekroczyć własną sferę psychiczną, wówczas mamy do czynienia ze stanowiskiem zwanym epistemologiczny realizm immanentny. Stanowisko przeciwne określane jest jako epistemologiczny idealizm immanentny.

Zagadnienie granic poznania sformułować można w pytaniu: czy możliwe jest poznanie rzeczywistych (istniejących) przedmiotów (przedmiotów transcendentnych²), czy też poznanie dotyczy może tylko immanentnych konstrukcji myślowych?³ (**zagadnienie możliwości poznania przedmiotów transcendentnych**) Jeśli przyjmiemy, że możliwe jest poznanie prawdziwej rzeczywistości, wówczas mamy do czynienia z epistemologicznym realizmem transcendentnym. Stanowisko zakładające możliwość poznania tylko konstrukcji myślowych nazywa się epistemologicznym idealizmem transcendentnym.

- **Epistemologiczny idealizm immanentny** – głównymi przedstawicielami tego podejścia byli Biskup G. Berkeley i D. Humme (oświecenie). Obaj stoją na stanowisku, iż nie możliwe jest poznanie przedmiotów rzeczywistych. Jedyne co poznajemy to subiektywne wrażenie o rzeczywistości przedmiotowej. Nie istnieje niezależna od ludzkiego aparatu zmysłowego obiektywna rzeczywistość. Wg Berkeley'a świat jest immaterialny, bo materia nie jest nośnikiem idei. Tym nośnikiem jest (rozumiany subiektywnie) duch (Bóg) (spirytualizm). Warunkiem istnienia przedmiotów transcendentnych jest istnienie podmiotu (solipsyzm). Zatem ani w doświadczeniu zmysłowym (Berkeley), ani w doświadczeniu wewnętrznym (dusza jako substrat przeżyć psychicznych nie jest nam dana w żadnym doświadczeniu - Hume) nie możemy przekroczyć sfery immanentnej, gdyż przedmiot przez nas postrzegany staje się treścią naszej świadomości, czyli przeżyciem psychicznym.
- **Epistemologiczny realizm immanentny** – wg Kartezjusza zmysły nie służą poznaniu lecz informują o istnieniu rzeczywistości przestrzennej, czasowej. Wszyscy możemy poznać rzeczywistość, bo mamy idee wrodzone tych rzeczy (substancja, Bóg, dusza [demokratyzm poznawczy]). Wg Leibniza istnieje świat fizyczny złożony z przedmiotów (konglomerat monad) obserwowalnych zmysłowo. W akcie poznania przedmiotowej rzeczywistości podmiot poznający nie zachowuje się biernie (przyjmując postrzegany przedmiot do swego wnętrza, gdzie staje się przeżyciem psychicznym [treścią świadomości]), lecz przyjmuje postawę aktywną. Ten stosunek podmiotu do przedmiotu jest stosunkiem intencjonalnym. Podmiot wychodzi w akcie poznania w kierunku przedmiotu (czynny charakter poznania), na który skierowana jest jego intencja – przewrót kopernikański Kanta.
- **Epistemologiczny idealizm transcendentny** – możliwości naszego umysłu są ograniczone przez aparat zmysłowy. Nie możemy mieć (opartej na zmysłowym doświadczeniu) pewności, że świat obserwowalny przez podmiot wygląda tak jak on go postrzega (np. to, że widzimy świat w formie trójwymiarowej nie musi wcale oznaczać, że istnieją tylko trzy wymiary). Nie możemy mieć pewności poznawczej rzeczy samych w sobie (noumenów), czyli świata niezależnego od naszych konstrukcji psychicznych. Poznanie dotyczy może tylko immanentnych konstrukcji myślowych. To co postrzegamy to tylko zjawiska (fenomeny). Przedstawicielem tego kierunku był Immanuel Kant.

Epistemologiczny realizm transcendentny – Poznajemy tylko treść naszych wyobrażeń i własne przeżycia psychiczne (odmiana realizmu idealistycznego Humma). Wg E. Macha i B. Russel'a poznajemy doświadczalnie tylko układy barw, dźwięków, zapachów itd. (realizm neutralny). Całą wiedzę o rzeczywistości badają nauki empiryczne (hierarchia A. Comta: nauki matematyczne, nauki przyrodnicze, socjologia – skrajny empiryzm, antypsychologizm). Realizm transcendentny przyjmuje tezy pozytywizmu (A. Comte, H. Spencer, J. S. Mill, J. Bentham, R. Avenarius, E. Mach):

- empiryzm (poznanie pochodzi od doświadczenia),
- fenomenalizm (nie ma realnej różnicy między istotą, a zjawiskiem),
- fizykalizm (istnieje tylko świat fizyczny - redukcja całej wiedzy do nauk fizycznych. Właściwym przedmiotem poznania są jedynie ciała fizyczne),
- nominalizm (nie ma innych odpowiedników rzeczywistości niż jednostkowe przedmioty, a terminy uogólniające [ogólne] są terminami pustymi),
- naturalizm (istnieje tylko rzeczywistość przyrodnicza, fizyczna i psychiczna).

Pozytywiści (Comte) odrzucają w imię empiryzmu teorię poznania. Epistemologia ustępuje miejsca metodologii. Neopozytywizm idzie jeszcze dalej. Zakłada bowiem, że przedmiotem poznania nie może być świat przedmiotowy, lecz nauka.

coś, co nie jest tylko jego własnym, immanentnym tworem psychicznym?

² Przedmiot transcendentny to przedmiot zewnętrzny względem poznającego przedmiotu posiadający byt absolutny (rzecz sama w sobie), noumen, Idea.

³ Inaczej można zapytać: Czy w ogóle jest możliwe poznanie przedmiotów transcendentnych, czy tylko jakichś konstrukcji myślowych naprawdę nie istniejących?

3. Zagadnienie źródła i kryteriów poznania

Zagadnienie źródła poznania rozpatrywać można w sensie genetyczno - psychologicznym oraz epistemologicznym. Pierwszy skoncentrowany był na problemie: czy człowiek rodzi się z pewną wiedzą wrodzoną (idea innatae), czy też nabywamy wiedzę o świecie na podstawie doświadczeń? Jaka jest geneza ludzkich myśli? Wykształciły się tu dwa przeciwstawne stanowiska: racjonalizm genetyczny (natywizm) - zakładający, że pewne pojęcia i przekonania są wrodzone (np. Platon, Kartezjusz, Leibniz) oraz empiryzm genetyczny - zakładający, że człowiek rodzi się bez idei wrodzonych (tabula rasa – czysta tablica), a wiedzę i przekonania nabywa w drodze doświadczenia zmysłowego (nie ma niczego w umyśle, co by nie znajdowało się w zmysłach) (np. J. Lock, D. Hume).

Wymiar epistemologiczny (metodologiczny) zagadnienia poznania koncentruje się na problemie metodologii, czyli w jaki sposób można dojść do uzasadnionego i zgodnego z prawdą poznania rzeczywistości, a więc rozpatruje problem kryterium (metody) poznania. W tym przypadku mamy do czynienia z parą przeciwstawnych perspektyw poznawczych:

- empiryzm metodologiczny vs aprioryzm (racjonalizm metodologiczny),
- racjonalizm (antyirracjonalizm) vs irracjonalizm.

Empiryzm (inaczej aposterioryzm) – doświadczanie czegoś. Przyznanie doświadczeniu dominującej roli w poznaniu. Rozróżniamy w ramach tego stanowiska dwa podejścia:

- empiryzm skrajny (sensualizm) – zakłada, że wszelkie uzasadnione twierdzenia muszą opierać się bezpośrednio (lub pośrednio) na doświadczeniu (np. J. Locke, A. Comte),
- empiryzm umiarkowany – (np. F. Bacon) zakłada, że istnieją uprawnione naukowo twierdzenia, które nie opierają się na doświadczeniu lecz są twierdzeniami a priori, ale tylko te twierdzenia a priori są prawomocne, które są twierdzeniami analitycznymi (orzeczenie zawiera się w pojęciu podmiotu) np. „Każdy kwadrat ma 4 boki” lub „Pierwszy cesarz Francuzów był monarchą” – zdania analityczne a priori (zdania potwierdzające stan nam znany i nie poszerzające naszej wiedzy).

Aprioryzm - przyznanie rozumowi dominującej roli w poznaniu (np. Kantowska zasada niezależności od potrzeb zmysłowych). Rozróżniamy w ramach tego stanowiska dwa podejścia:

- aprioryzm skrajny – pogląd rozwijający się dynamicznie w starożytności (np. Platon, później Kartezjusz), który całkowicie odrzucał możliwość poznania rzeczywistości za pomocą doświadczenia. (wiedza oparta na doświadczeniu jest wiedzą pozorną). Tylko dzięki rozumowi możemy poznać prawdziwą rzeczywistość (świat),
- aprioryzm umiarkowany – pogląd zakładający, że istnieją uprawnione twierdzenia syntetyczne a priori (nie oparte na doświadczeniu lecz na założeniu rozumowym). Orzeczenie nie zawiera się w pojęciu podmiotu (nie wynika z definicji zawartych w zdaniu wyrazów) np. „Pierwszy cesarz Francuzów był niskiego wzrostu” – zdanie syntetyczne a priori. Głównym przedstawicielem tego kierunku był Immanuel Kant.

Racjonalizm – wartościowe (racjonalne) poznanie naukowe (czyli wiedza naukowa) opierać się musi na kryterium intersubiektywnej komunikowalności (precyzyjny i zrozumiały język) oraz intersubiektywnej kontroli (weryfikacja wyników badawczych).

Irracjonalizm – wiedza (a może właściwiej będzie powiedzieć mniemanie) oparta nie na kryteriach naukowej precyzji językowej i empirycznej weryfikacji, lecz na subiektywnych doznaniach (najczęściej) mistycznych.

Praca własna. Odpowiedz na pytania:

1. Jakiego rodzaju bytem jest `miłość`?
2. Jakiego rodzaju bytem jest `kultura` i `filozofia`?
3. Która zasada społeczna, według Ciebie, powinna mieć pierwszeństwo w życiu społecznym oraz w życiu jednostki: `solidarność` czy `sprawiedliwość`?
4. Określ swoje stanowisko w sporze empiryzm vs aprioryzm oraz realizm vs idealizm?
5. Która definicja prawdy wydaje się Tobie najtrafniejsza i dlaczego tak sądzisz?